

КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА

ЗАТВЕРДЖЕНО

Приймальною комісією

Протокол № 3 від «06» 05 2024 р.

Голова Приймальної комісії

Олександр ТУРУНЦЕВ

ПРОГРАМА

вступного випробування (іспиту) до аспірантури
зі спеціальності 031 Релігієзнавство

Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)

Галузь знань: 03 Гуманітарні науки

Спеціальність: 031 Релігієзнавство

Освітньо-наукова програма: «Релігієзнавство»

На основі: освітнього ступеня магістра

(освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста)

ПОГОДЖЕНО

Проректор з наукової роботи

Наталія ВІННІКОВА

РОЗГЛЯНУТО І ЗАТВЕРДЖЕНО

на засіданні Вченої ради

Факультету суспільно-гуманітарних наук

Протокол № 3 від 18 квітня 2024 р.

Голова Вченої ради

Олена АЛЕКСАНДРОВА

ВСТУП

Програма складена колективом фахівців кафедри філософії та релігієзнавства Факультету суспільно-гуманітарних наук Київського столичного університету імені Бориса Грінченка з урахуванням вимог щодо обсягу професійних знань, які мають продемонструвати ті, хто бажають вступити в аспірантуру зі спеціальності

Мета іспиту – встановити глибину необхідних знань вступника зі спеціальності 031 Релігієзнавство та рівень його підготовки до самостійної науково-дослідної роботи.

Під час вступного іспиту вступник має продемонструвати чітке розуміння основного завдання релігієзнавства, яке полягає у науковому аналізі феномену релігії, визначенні сутності релігії, дослідженні розвитку та прогнозуванні інституційних процесів у міжконфесійних та державно-церковних відносинах, а також мети наукових досліджень зі спеціальності «Релігієзнавство» – історіософська інтерпретація процесів у релігійно-церковному комплексі, дослідження тенденцій розвитку сучасних релігійних і міжконфесійних процесів.

Вступнику необхідно вміти виділяти такі основні аспекти вивчення релігієзнавчої проблематики і відповідно релігієзнавчого знання:

- орієнтувати у розмаїтті релігійної палітри сучасного світу;
- аналізувати релігійні доктринальні особливості та їхній зв'язок з історією культури;
- бачити зв'язки морально-етичних доктрин релігій світу із загальнолюдськими моральними уявленнями;
- розуміти вплив релігій світу на формування цивілізаційних ідеалів людства;
- застосовувати отримані теоретичні знання у практичному орієнтуванні у світі релігій;
- формувати стратегії пошуку діалогу між представниками різних конфесій задля досягнення громадянської злагоди в суспільстві.

Вступнику на вступ в аспірантуру зі спеціальності 031 Релігієзнавство необхідно оцінювати та аналізувати суспільно-історичну природу релігій, доктринальні особливості релігій світу, обґрунтовувати власну світоглядну позицію щодо значення релігії у суспільному житті, акцентувати увагу на вихованні толерантності до релігійних надбань людства визначати напрями пошуку діалогу між віруючими різних конфесій як засобу досягнення громадянської злагоди.

Вступний іспит до аспірантури зі спеціальності 031 Релігієзнавство проводиться у формі усної співбесіди за трьома питаннями екзаменаційного білету. Час підготовки – 30 хвилин.

ЗМІСТ

Тема 1. Релігієзнавство як галузь наукового знання

Поняття релігії, проблеми походження релігії. Об'єкт, предмет, мета, завдання релігієзнавства. Структура релігієзнавства. Дисциплінарна система релігієзнавства: філософія і феноменологія релігії, соціологія і психологія релігії, історія та історіософія релігії, географія релігії, релігієзнавча герменевтика, порівняльне релігієзнавство.

Категорії, принципи і риси академічного релігієзнавства. Релігієзнавство і богослов'я. Світська сутність релігієзнавства як навчальної дисципліни. Методи дослідження в релігієзнавстві та методологічні принципи його функціонування. Термінологія сучасного релігієзнавства.

Тема 2. Релігія в її сутності, структурі та функціях

Релігія як предмет релігійно-історичних досліджень. Концепції релігії: богословсько-теологічні концепції; філософський аналіз релігії; наукові дослідження релігії. Джерельна база і сучасні наукові дослідження в галузі релігієзнавства.

Сутність релігії як соціального феномену. Основні підходи щодо тлумачення сутності релігії: Теологічна та релігієзнавча інтерпретації релігії.

Структура релігії. Функції релігії: світоглядна, регулятивна, компенсаційна, комунікативна, інтегративна, ідеологічна, політична, культуроформуюча, легітимуюча. Структура релігійного комплексу.

Основні теорії походження релігії. Релігійні традиції та історичний процес.

Типологія релігій. Проблеми класифікації та типологізації релігій.

Передумови науково-теоретичного вивчення релігії. Специфіка релігійного світосприйняття та світорозуміння.

Тема 3. Природа і різновиди етнічних релігій

Етнологія релігій як наукова галузь. Характерні риси етнічних релігій.

Вірування індоіранських племен. Виникнення зороастризму. Авеста як священна книга зороастризму. Зороастрійський культ та мораль.

Духовно-культурний феномен ведичної релігії. Веди – священні книги давньоіндійських релігій. Головні особливості ведичної релігії.

Три періоди розвитку етнорелігії Індії: ведизм, брахманізм та індуїзм.

Особливості еволюції індуїзму як сукупності різних напрямків: вішнуїзм, шіваїзм, сикхізм, крішнаїзм. Джайнізм як відхід від природної етнорелігії Індії.

Синтоїзм – етнічна релігія Японії. Синтоїстське віровчення та культ.

Патріотичність японської етнічної релігії: культ мікадо-імператора. Безсмертя душі в синтоїзмі. Сучасний стан синтоїзму і його паралельне співіснування з буддизмом.

Еллінізм як етнорелігія Греції. Класична грецька міфологія, Олімпійські Боги, герої, походження людей. Культ і таїнства давньогрецької релігії. Орфічні гімни та містерії.

Формування релігії Риму на основі місцевих культів греків та інших підкорених народів. Мітраїзм – етнічна релігія Ірану (I ст. до н. ч.). Поширення культу Мітри в Малій Азії та Римській імперії, його вплив на формування християнства. Сучасне відродження елліністичної етнічної релігії в Греції.

Конфуціанство та даосизм як локальні релігії Китаю: основні ідеї та особливості.

Стародавня китайська релігія. Релігійно-філософські концепції конфуціанства та даосизму. Релігія в історії Китаю.

Іудаїзм як монотеїстична національно-державна релігія іудеїв. Іудейське віровчення та культ. Біблійний іудаїзм. Елліністичний іудаїзм. Рабиністичний іудаїзм. Талмуд. Хасидизм.

Тема 4. Світові релігії. Буддизм та іслам

Історичні передумови становлення та розвитку буддизму. Махаяна і хінаяна. Тантризм. Філософська концепція буддизму. Буддистське віровчення та культ. Священні книги буддизму. Моральні засади буддизму та його сучасна інтерпретація. Розвиток буддизму в умовах сучасного глобалізованого світу та географія його поширення.

Виникнення і поширення ісламу як виклик часу. Постать пророка Мухаммеда в становленні та поширенні ісламу. Віровчення та культ ісламу.

Особливості мусульманської етики та філософії. Коран – священна книга мусульман. Основні ідейні напрями та течії ісламу.

Сучасна соціально-політична доктрина ісламу.

Мусульманські релігійно-політичні рухи. Вплив ісламського фундаменталізму на світову геополітику. Виклики та небезпеки ісламського екстремізму та тероризму.

Соціально-історичні передумови поширення ісламу в Україні. Кримське ханство як осередок мусульманства. Сучасний релігійний стан ісламу в незалежній Україні. Ідейно-релігійний та політичний зв'язок України з мусульманським світом.

Тема 5. Виникнення та становлення християнства, його віровчення і культ

Історико-культурні передумови виникнення християнства. Постать Ісуса Христа як засновника нової релігії: євангельська, міфологічна та історична концепція.

Загальна характеристика священних книг Старого та Нового Завіту.

Структура Біблії, її мова та переклади. Біблія в суспільному житті українського народу.

Перші віки християнства. Впорядкування християнського віровчення.

Еволюція християнства в процесі його формування. Моральна система християнства. Вплив ересей на становлення християнського віровчення. Перші вселенські собори: їх ідейний зміст. Особливості християнського віровчення та культу. Християнські свята.

Ортодоксальне християнство: суспільна історія розділеної церкви. Причини розколу у християнстві.

Взаємовідносини католицизму та православ'я опісля II Ватиканського собору. Проблеми унії та екуменізму. Пошуки християнської ідентичності.

Християнство в Україні: від конфронтації до діалогу. Українське релігійне лідерство як вагомий фактор консолідації української нації. Вплив міжконфесійних відносин на духовне життя українського суспільства.

Тема 6. Основні напрями християнства

Основні ідейні положення православ'я. Специфіка та структура Вселенського православ'я. Місце Руської православної церкви в структурі Вселенського православ'я. Особливості православного віровчення та культу.

Церкви Вселенського православ'я.

Католицизм як один з ключових напрямів християнства. Особливості становлення християнської церкви у Римі. Організаційна структура католицької церкви. Інститут папства. Католицьке віровчення та культ.

Римська церква та єдність західноєвропейського світу. Вплив Ватикану на суспільно-політичне життя Західної Європи. Хрестові походи: їх ідейний та політичний зміст. Католицьке чернецтво як релігійно-політичний інститут, діяльність чернечих орденів. Боротьба церкви за духовну монополію. Інквізиція.

Католицькі школи та університети.

Криза католицької церкви. Реформація та контрреформація. Католицька церква у Новій та Новітній історії. Рішення II Ватиканського собору про оновлення ідейної доктрини католицької церкви. Соціальна доктрина католицької церкви.

Ідейно-політичні передумови Реформації. Ранній протестантизм: особливості морально-релігійної доктрини лютеранства та кальвінізму. Пізній протестантизм. Баптизм. Євангелізм. Інші протестантські напрями.

Тема 7. Релігія і Церква в історії України

Давні вірування та християнство в Україні. Дохристиянські вірування українського народу. Початок християнства на українських землях. Культурно-політичні передумови хрещення Київської Русі та його наслідки для становлення української нації. Митрополія Київська і всієї Русі. Ієрархічне оформлення Києво-руської церкви.

Особливості розвитку православ'я за часів литовсько-польського панування. Берестейська унія та її наслідки. Українське православ'я Могилянської доби. Церковні осередки: братства, єпископат, монастирі. Вплив православного чернецтва на розвиток духовності, освіти, культури на українських землях.

Православна церква в Запорізькій Січі. Вплив православної церкви на суспільно-політичне життя на українських землях.

Українське православ'я під владою Московської церкви. Централізація, бюрократизація та одержавлення церковної системи. Наслідки антиукраїнської церковної політики російського самодержавства.

Українська православна церква в період радянського тоталітаризму.

Українська автокефальна православна церква (УАПЦ).

Православна Церква України (ПЦУ). Томос.

Українська Православна Церква (Московський патріархат).

Особливості розвитку католицизму в Україні. Генеза унійного руху. Вплив греко-католицької церкви на вітчизняну духовність на різних етапах церковно-релігійного життя України. Роль Української Греко-Католицької Церкви в становленні української національної ідеї.

Тема 8. Сучасні неорелігії

Ідейно-політичні та релігійно-культурні передумови формування неорелігій. Загальні риси неорелігій.

Релігії орієнтального напрямку (Міжнародне товариство Свідомості Кришни, Вселенська Чиста релігія).

Синтетичні релігії (Біле братство, Церква уніфікації, Світова віра бахаї) Езотеричні об'єднання і течії (Теософія, Братство Грааля).

Неоязичництво (Рідна віра, РУНВіра (Рідна Українська Національна Віра), Собор Рідної Віри). Сучасна українська етнорелігія в європейському та світовому контексті.

Саєнтологічні рухи (Діанетика, Наука розуму (Релігійна наука), Християнська наука).

Тема 9. Історія і сьогодення конфесійної карти України

Релігійні вияви національної духовності українців: історія та сьогодення.

Географія релігій незалежної України. Нові релігійні течії на українських теренах Ідея національної церкви та національної релігії.

Проблеми церковно-релігійного життя України в контексті релігійно-політичних процесів сьогодення.

Прогнози розвитку релігій в Україні в контексті релігійних процесів у світі.

Релігійне життя української діаспори.

Тема 10. Свобода совісті: сутність і правове забезпечення

Історичні аспекти розвитку свободи совісті як категорії права. Сутність і багатоаспектність свободи совісті. Міжнародні стандарти свободи совісті. Правові засади релігійного життя України. Закон України «Про свободу совісті і релігійні організації»: його основні положення щодо прав релігійних громад та їх обов'язків.

Толерантність, віротерпимість, духовна свобода як складові ментальності українців.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ Й СКЛАДАННЯ ВСТУПНОГО ІСПИТУ

1. Історичні передумови становлення та розвитку буддизму.
2. Витоки українського православ'я.
3. Відродження українського православ'я і внутрішньо православні колізії.
4. Вплив політичних процесів на сучасне духовно-конфесійне життя українського суспільства.
5. Вселенське православ'я: історія становлення.
6. Вселенське православ'я і Українська православна церква.
7. Географія релігій як галузь загального релігієзнавства.
8. Глобальні тенденції формування світових релігій.
9. Давньоєгипетська політеїстична система вірувань.
10. Декалог та Нагорна проповідь Ісуса Христа.
11. Еволюція християнства в процесі його формування.
12. Езотеричні об'єднання і течії.
13. Етнологія релігії як наукова галузь: перспективи розвитку.
14. Загальна характеристика Біблії, канонічних книг Нового Заповіту.
15. Законодавство України про свободу совісті, релігії та переконань.
16. Зороастризм – перша спроба монотеїзму в Ірані.
17. Ідея національної церкви і національної релігії в Україні.
18. Індуїзм та джайнізм як відгалуження ведизму.
19. Історичні особливості становлення греко-католицької церкви.
20. Історичні умови поширення буддизму.
21. Сучасний стан православ'я в Україні: процеси об'єднання та загрози релігійних інформаційних війн.
22. Історія і сьогодення конфесійної карти України.
23. Історія релігії і теологія: загальне та особливе.
24. Іудейські священні книги.
25. Категорії, риси і принципи академічного релігієзнавства.
26. Католицизм: особливості віровчення і культу.
27. Католицькі чернечі ордени.
28. Конфуціанство: особливості становлення та основні ідеї.
29. Коран – священна книга мусульман.
30. Методологія та джерельна база релігієзнавства.
31. Міжконфесійні відносини світових та етнічних релігій.
32. Нетрадиційні релігії сучасної України.
33. Організаційна структура Римо-католицької церкви.
34. Ортодоксальне християнство: основи віровчення і культу.
35. Основні підходи щодо тлумачення сутності релігії: теологічна інтерпретація.
36. Основні теорії походження релігії.
37. Особливості віровчення та культу раннього протестантизму.
38. Особливості віровчення, культу і організації ісламу.
39. Особливості побудови Римо-католицької церкви.

40. Особливості православного віровчення та культу.
41. Роль православ'я у об'єднанні української нації в період Руїни.
42. Первісні форми релігії як вираз архаїчних соціальних структур.
43. Передумови науково-теоретичного дослідження релігії.
44. Пізній протестантизм: особливості віровчення та культу.
45. Порівняльне релігієзнавство: зміст, завдання, функції.
46. Проблема між християнського діалогу в сучасній Україні.
47. Протистояння православ'я та католицизму на українських землях.
48. Психологія релігії як галузь релігієзнавства.
49. Релігієзнавство як наукова дисципліна.
50. Релігієзнавча герменевтика, її зміст та особливості.
51. Релігійна основа мусульманського права (тотожність релігійного і юридичного).
52. Релігійна реформація в Європі.
53. Релігійна свобода і релігійні права людини в Україні.
54. Релігійна система індуїзму.
55. Релігійне життя української діаспори.
56. Релігійні системи Ірану.
57. Релігійні традиції Індії.
58. Релігійні традиції та історичний процес.
59. Релігійні уявлення Китаю.
60. Релігійно-політичні чинники християнізації Київської Русі.
61. Релігія і Церква в історії незалежної України.
62. Релігія як соціально-психологічний і культурний феномен.
63. Реформація християнства: протестантизм та його напрямки.
64. Роль і місце Біблії в житті європейських народів та України.
65. Роль монастирів у становленні української духовно-релігійної культури.
66. Свобода совісті: історично-релігієзнавче осмислення.
67. Свобода совісті: сутність і правове забезпечення.
68. Синтоїзм як етнічна релігія Японії: особливості світогляду й культу.
69. Соціальна доктрина католицької церкви.
70. Соціальна доктрина православних церков: особливості становлення.
71. Соціологія релігії: її зміст і функціональна спрямованість.
72. Соціологія релігії як складова академічного релігієзнавства.
73. Специфіка релігійного світосприйняття та світорозуміння.
74. Стан та динаміка релігійності в Україні.
75. Становлення греко-католицизму в незалежній Україні як чинника національного пробудження.
76. Становлення та розвиток іудаїзму.
77. Структура релігієзнавства.
78. Структура релігійного комплексу: огляд провідних теорій.
79. Структура релігії.
80. Структурно-функціональний аналіз релігії.
81. Сучасна релігійна ситуація в Україні.
82. Сучасні протестантські напрями в Україні.

83. Типологія релігії, принципи та критерії класифікації форм релігії.
84. Українське православ'я під владою Московської церкви.
85. Філософія релігії як розділ академічного релігієзнавства.
86. Функції і роль релігії в сучасному суспільстві.
87. Християнізація Київської Русі: історичні, психологічні, моральні наслідки.
88. Юдаїзм як національна релігія Ізраїлю: «богообраність» євреїв.
89. Язичництво як етнічна релігія: загальна характеристика.
90. Язичницька віра слов'янських народів.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ:

Оцінювання вступного іспиту відбувається у 100-бальній системі.

90 – 100 балів. Оцінка *«відмінно»* ставиться, якщо вступник повно і правильно відповідає на питання, виявляє розуміння завдань релігієзнавства, демонструє своє особисте ставлення до них, виявляє виражену суб'єктивну позицію, вільно оперує знаннями з релігієзнавства і філософії релігії, демонструє уміння розглядати проблему в загальному контексті міждисциплінарного підходу, порівнювати і оцінювати різні наукові підходи, виділяти проблеми, виникаючі суперечності, перспективи. Виклад питання базується на сучасному знанні суті релігієзнавства, проблем її формування і розвитку, підкріплюється посиланнями на ключові роботи фахівців у цій галузі. Вступник виявляє знання історико-філософського та релігієзнавчого процесу, ключових понять; розуміє закономірності і принципи розвитку сучасного наукового знання. Вільно веде діалог з членами комісії, користується сучасною релігієзнавчою лексикою.

75 – 89 балів. Оцінка *«добре»* ставиться, якщо вступник недостатньо глибоко і докладно представляє та оцінює різні підходи до даної проблеми. Для його відповіді характерна недостатня інтеграція міждисциплінарних знань, при поясненні сучасних проблем релігієзнавства і філософії релігії допускається деяка еkleктичність знань, неповнота аналізу і слабка аргументованість власної точки зору. Відповідь на питання білету базується на знанні сучасних концепцій, проте спостерігається деяка суперечність методолого-теоретичних позицій. Вступник проводить взаємозв'язки висловлюваного теоретичного матеріалу з галуззю свого наукового дослідження. Діалог із членами комісії під час відповіді на запитання носить релігієзнавчий характер, відповіді вступника обґрунтовані, мова грамотна, з використанням сучасної релігієзнавчої лексики. У викладенні теоретичних положень є неістотні неточності і недоліки.

60 – 74 балів. Оцінка *«задовільно»* ставиться, якщо вступнику у важко розкривати окремі положення сучасного релігієзнавства і філософії релігії, відповідних теорій і концепцій. Положення, що висуваються, декларуються, але недостатньо аргументуються, не розкривається суть відмінностей концептуальних підходів. Відповідь на питання не має чіткого теоретичного обґрунтування, носить переважно описовий характер. У викладі матеріалу допускаються істотні помилки, відповідь носить репродуктивний характер і не відображає особистого ставлення вступника до висловлюваного знання, відповідь побудована не логічно, для чого постійно вимагаються уточнюючі запитання екзаменаторів.

Вступник відчуває труднощі під час відповіді на запитання членів комісії, підміняючи наукове обґрунтування проблем міркуванням практично-побутового плану, характерні неточності у використанні релігієзнавчої термінології.

1 – 59 балів. Оцінка *«незадовільно»* ставиться, якщо вступник не володіє знанням сучасного релігієзнавства і філософії релігії, його думки є поверховими та слабо аргументованими. Відсутнє розуміння міждисциплінарних зв'язків. Відповідь на запитання не має теоретичного обґрунтування, розкривається не в повному обсязі, виклад є нелогічним. При відповіді вступник виявляє незнання та нерозуміння більшої частини матеріалу, передбаченого програмою іспиту,

допускає істотні помилки, вступнику важко в їх виправленні навіть у разі запитань-уточнень екзаменаторів. Наукове обґрунтування проблем підміняється міркуваннями життєвого плану, в мові переважає побутова лексика, спостерігаються значні неточності у використанні релігієзнавчої термінології.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Академічне релігієзнавство / За наук. ред. професора А. Колодного. К., 2000. 864 с.
2. Історія релігій світу: Навч. посіб.; В.І.Лубський, Є.А.Харьковщенко, М.В.Лубська, Т.Г.Горбаченко. Київ: «Центр учбової літератури», 2014. 536 с.
3. Лешан В.Ю. Основи релігієзнавства: підручник. Чернівці: рута, 2005. 304 с.
4. Ломачинська І.М. Монастирі України. Київ: Балтія-Друк, 2015. 208 с.
5. Лубський В. І., Лубська М.В. Релігієзнавство: Підручник. 2-ге вид. доп. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 776 с.
6. Пашук А. Українська церква і незалежність України: Монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 364 с.
7. Релігієзнавство: Навч. посібник для студентів вузів / Кислюк К.В., Кучер О.М. 3-є вид., перероб. і доп. Київ: Кондор, 2004. 646 с.
8. Релігієзнавство: підруч. для студ. вищих навч. закл. /за ред. В.Л.Петрушенка, О. П. Петрушенка. Львів: Новий Світ, 2008. 308 с.
9. Релігієзнавство. Посібник для студентів вищих навчальних закладів денної, заочної та дистанційної форм навчання / Титаренко В.В., Горкуша О.В. Київ: КУБГ, 2021. 139 с.
10. Саган, О. Н. Вселенське православ'я: суть, історія, сучасний стан К.: Світ знань, 2004. 910 с. : іл.
11. Якубович М. Іслам в Україні: історія і сучасність. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 264 с.
12. Яроцький П.Л. Релігієзнавство: Навч. посіб. Київ: Кондор, 2004. 308 с.